

МУЗИЧНІ ІГРИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТВОРЧОСТІ

У статті розглянуто музичну гру як технологію навчання молодших школярів творчості, досліджено загальні питання цієї інноваційної технології. Обґрунтовано класифікацію творчих музичних ігор, які відповідають провідним видам музичної діяльності.

Ключові слова: музична діяльність, музична гра, творчість молодших школярів, види творчих музичних ігор.

Доведено, що нагромаджено дитиною етико-естетичний та інтелектуально-практичний досвід успішно узагальнюється і розвивається у художній діяльності взагалі і, зокрема, в музичній, набуваючи в останній особливо ціннісного статусу. Під час повноцінної художньої діяльності можна сформувати художню культуру учнів у контексті різних видів творчого пізнання дійсності й оптимізувати утворюючі якості особистості, сформувати здатність оцінювати явища дійсності, виробити естетичний смак, розширити асоціативні уявлення, збагатити світовідчуття, забезпечити сенсорний, емоційний, інтелектуальний розвиток учнів, а в цілому системний розвиток органів чуття і творчих здібностей, що розширює можливості насолоджуватися красою і створювати її. Залучення дитини до видів мистецтв оптимізує загальну творчу активність, акумулює перетворювальну енергію, які завдяки вихованню творчої волі дітей, волі до дії, неодмінно позначається і на майбутній творчості (пріоритети підлітка – об'єкта наступної зони розвитку – пов'язані з його самореалізацією саме у сфері музики) “Власна дитяча творчість, навіть найпростіша, власні дитячі знахідки, навіть найскромніші, власні дитячі думки, навіть найнаївніші – ось що створює атмосферу радості, формує особистість, виховує людяність, стимулює розвиток творчих здібностей” [1, с. 28].

Музика – онтогенетично найстарша з видів мистецтв – з прадавніх часів єднала в собі спів, інструментальний супровід, танець й усі види мистецтва та знання, що були підвладні Аполлону і музам. Іманентність музики духовній суті дитини виражається в тому, що: 1) музика викликає емоційні реакції в неї ще у пренатальний період і раніше від інших видів мистецтв стимулює найперші творчі прояви дітей через маніпулювання звуками; 2) музика для дитини не є чимось ізольованим і відокремленим, а є часткою її життя, полем оптимізації позитивів; 3) музична творчість є доступною для усіх дітей, а не лише для обдарованих, і “раннє залучення дітей до творчої, а не лише “сприймальної” діяльності, дуже корисне для загального художнього розвитку, цілком природне для дитини і повністю відповідає її потребам і можливостям” [2, с. 16–17].

Мета статті – проаналізувати і зважити можливості музичної гри як інноваційної технології навчання молодших школярів творчості.

Спираючись на положення концепції Є. Назайкінського [3], музична діяльність є творчим процесом, кожен фрагмент якої від зібрання і перетворення інформаційно-почуттєвої субстанції творцем до написання художнього твору,

виконання і донесення його духовної квінтесенції до свідомості суб'єктів є творчим актом. Виходячи з того, що матерією музичного твору є емоційно-інтонаційне вираження адаптивно-креативних дій композитора (нагромадження, перетворення вражень та особистісних переживань в оригінальну комбінацію звуків), яке фіксується умовними спеціальними символами (нотами, позначками) і простягається у просторі та часі завдяки інтерпретаційно-виконавській діяльності демонстратора і сприймається суб'єктом як певна емоційно-духовна субстанція (щоразу твір розгортається в новому діяльнісному процесі та по-новому, і не тільки при повторному контакті з ним, а й при віддалених аналогіях до нього), основи музики становлять три взаємодетермінованих види діяльності: композиторська, виконавська, музичне сприймання (Б. Асаф'єв, Б. Яворський). Слухання музики, спів, музично-ритмічні рухи, гра на дитячих музичних інструментах і решта є формами прилучення учнів до музичного мистецтва, які являють собою "тренажери" для опанування комплексом творчих умінь.

Помічено, що природа художньої творчості є близькою природі гри. Із синкретизму гри "проростають всілякі види художньої діяльності дитини та її прилучення до різноманітних видів мистецтв" [4, с. 34–35]. Й. Хейзинга довів: в основі будь-якої музичної діяльності лежить гра, незалежно від того, чи "служить вона розвазі й радості, чи прагне виражати високу красу, чи має священне призначення" [5, с. 184]. Вирази типу "грати роль", "гра на інструменті", "грати" образами, емоціями, моделями свідчать про тісний семантичний зв'язок понять. Їх наближує й те, що обидва види діяльності здійснюються вільно, без примусів, спонукувані вдовolenням, яке викликає процес діяльності та наявність особливої психічної установки, за якою учасник процесу перебуває одночасно у двох вимірах – реальному й умовному, уявлюваному. Гравець водночас і вірить і не вірить у реальність подій, існуючи серед звуків у реальних акустичних умовах і серед композицій уявлюваних образів, вражень. Цей феномен притаманний і сюжетно-рольовим іграм дітей, і навчально-професійним іграм дорослих – імітаційним, діловим, організаційно-діловим.

Практика свідчить, що музична гра є ефективним засобом прилучення дітей до соціокультурних скарбниць і пізнання себе. Гра не лімітована в постачанні вражень, думок, еталонів, емоцій, запитань, проблем, способів їх вирішення, у створенні умов для прояву активності творчих сил дитини, а тому ніколи не перетвориться на іграшку з вичерпаним потенціалом. Завжди наявний "зазор" між правилами, нормами та можливостями креативних ходів і нестандартної поведінки дає змогу грі бути домінантою навчання художній творчості, а дитині ставати творцем різних, у тому числі естетичних цінностей. Проникаючи у світи мистецтва і творчості за допомогою гри, дитина набуває вмінь творця, отримуючи задоволення від гри власних духовних сил, виражаючи їх по-своєму, втілюючи естетичне ставлення до середовища і суб'єктивно, й об'єктивно, створюючи нову естетичну реальність, частиною якої є сама.

Музична творча гра є синтетичною діяльнісною моделлю, у якій провідні види діяльності (гра, навчання, праця, спілкування, експериментування) інтегруються для спрямування особистості на досягнення нового результату. Музична гра як метод опанування мистецтвом (а через нього і творчістю) сприяє унаочненню предмета та його зв'язків, які завдяки залученню багаторазових і багатоваріантних з елементами новизни ігрових форм легко стають діяльнісним надбанням учня й основою його творчості. Вона є моделлю такого навчально-

виховного процесу, де звичайні завдання стають творчими завдяки множині можливих ролей, функцій, ігрових подій, дій, шляхів наближення до мети, а головне – щоразу новому продукту.

Психологічну основу музикування утворюють розумові (креативні), слухові, рухові, зорові, практичні, тактильні дії, тож музична гра може реалізуватися одночасно на кількох рівнях: емоційно-почуттєвому, інтелектуальному, мовленнєвому, етико-естетичному, практично-руховому. Нагромадження чуттєвого і практичного досвіду прискорює розвиток процесів мислення, мовлення, загострює увагу; багатшими стають інтелектуальні відчуття, фантазія. Музична творча гра настроює інтелектуально-почуттєвий апарат дитини на бачення світу очима поета, філософа, композитора, дослідника, гравця, природно навчає її відчувати його серцем, пізнавати розумом і навіть будувати власний. Без упровадження в уроки мистецтва ігор процес опанування творчими вміннями уявити практично неможливо.

Співвідношення творчості та гри у музиці є специфічними: якщо творчість спрямована на очікуваний новий продукт, а гра є процесом, рухом, вдоволення експериментом, дії за деякими правилами, що не можуть бути відрежисованими до абсолюту і не обтяжливі метою як необхідністю, то творча музична гра – це продуктивний процес наближення до обраної мети завжди відносно новим способом ведення дій. У такому розумінні гра є продуктивною діяльністю, яка виражається у створенні нової емоційно-дійової периферії центрального музичного образу, події чи діяльності. Музична гра є дійсною формою творчості, яка сягає глибини і повноти музичного явища.

Будь-яке творче завдання в музичному мистецтві дитина сприймає як гру. Діалектика музичної гри полягає в тому, що за її очевидною розважливістю, забавлянням, втішністю лежить сувора підпорядкованість обраному педагогічному задуму, про який учень може не знати і не здогадуватися, граючи з радістю, творячи від душі. Педагогу ж відомо, яким цілям служить кожен елемент ігрових завдань, яких дій можна очікувати від дітей кожної вікової групи, як подавати музичний матеріал у вигляді гри, як організувати процес ігрового спілкування, як послідовно ампліфікувати рекомендовані вправи, щоб створити умови для появи нових ідей. Спрямована таким чином у навчально-виховне русло гра допоможе учню пережити у дії нові поняття, а не заучувати їх у вигляді готових формулювань, закріпити їх і забезпечити готовність до впровадження у різноманітні творчі справи.

Коригуючись умовиводами В. Ражнікова [6, с. 77], рисами творчого музично-ігрового процесу є: відтворення певної новизни (відхилення від інструкцій, норм, правил, алгоритму, пошук нових зв'язків між феноменами реальності); продуктивна робота синтезованих мисленням уяви, інтуїції; відчуття форми, завершеність розвитку образу, процесу, забарвлення діяльності особистісними рисами виконавця. Тож музичне мистецтво, як модель творчого процесу, завдяки грі має зони, що не підлягають формалізації, чим демонструє предикативні потенційні можливості музики у справі напрацювання умінь творчо діяти.

Ігрові правила спрямовані виявити тих, хто: згенерує кращу ідею; швидше й ефективно виконає завдання; віднайде більше вдале, оригінальне практичне рішення; матиме певну якісну перевагу за творчими параметрами та ін. Причому музична гра за будь-яких умов і обставин неодмінно всіх її учасників, приводить кожну дитину до виграшу, який є обов'язковим елементом музично-ігрового

процесу. Переможцям надається право реалізувати певну “призову” музично-естетичну діяльність, як-то: отримати реальний або віртуальний “скрипковий ключ” і відчинити двері музиці; керувати виконавським процесом чи художньою діяльністю; замовити виконання улюбленого музичного твору; стати ведучим нової гри чи автором її варіанта тощо.

Д. Кабалевський вважав гру в початковій школі найціннішим елементом уроку, що доведе до важливого, цінного, потрібного [7, с. 13]. Творчість на уроках музики в початковій школі може виявлятися як: “гра розуму” у своєрідності відповідей, а не тільки в їх правильності, у бажанні ставити власні запитання, в оригінальних пропозиціях щодо виконання твору й оригінальному його трактуванню, у гостроті слухової спостережливості тощо [7, с. 31]. Найкраще забезпечується вільне вираження творчого начала у створенні власних композицій (музичних, образотворчих, пластичних, літературних), імпровізації, інших продуктах. У такому разі забезпечується єдність самопізнання (дослідження власного духовного світу через музику), самовираження (реалізація етико-естетичних ідеалів) і самоствердження дитини (заява через мистецтво про себе як про особистість, про багатство своїх почуттів та силу творчої енергії).

Проблематику музичних ігор у навчально-виховному процесі вивчали Г. Богіно, В. Верховинець, Н. Ветлугіна, Н. Вишнякова, Т. Жданова, А. Зіміна, В. Підвала, Г. Ригіна, В. Сухомлинський, М. Чистякова, О. Юдіна. Дослідниками вивчені позитиви гри під час музичного сприймання, навчання, виконавської діяльності, імпровізації. Спроби класифікувати музичні ігри здійснили представники дошкільної освіти (Н. Ветлугіна, А. Зіміна), однак системного дослідження музичні ігри не зазнали (зокрема, у загальноосвітній школі), не вивченим залишається і творчий компонент музичної гри.

Виходячи з основних видів музичної діяльності, виокремили музикознавчі, інтерпретаційно-виконавські (від лат. *interpretatio* – розкриття змісту, тлумачення, пояснення) та імпровізаційно-композиторські (від лат. *improvisus* – непередбачений, раптовий і *compositio* – складання, створення; *compositor* – укладач) музичні ігри. Музичне сприймання (гра творчої уяви, фантазії та мислення) детермінує вказані вище види діяльності та притаманні їм процеси, утворюючи єдиний синкретичний континуум. Кожен вид творчих музичних ігор має класи, підкласи і таксони. Зважаючи на їх високу варіативність, різнобарв'я форм і змісту їх у побуті та завдяки наявності гнучких і легко змінюваних правил та можливостей для їх реалізації, є сенс вважати музичні ігри ігровим модулем (від лат. *modulus* – міра, спосіб, різновид). Музикознавчі творчі музичні ігри є окремим системоутворювальним комплексом, завдяки якому забезпечується свідоме оперування школярів у музично-діяльнісному полі та здійснюється вся художньо-естетична діяльність взагалі (засвоєння сутності понять термінологічного апарату, їх зв'язків, взаємозалежностей, зумовленостей).

Висновки. Залучення дитини до видів музичного мистецтва оптимізує загальну творчу активність, сприяє повній самореалізації її як у музичній сфері, так і в творчій діяльності взагалі. Природа художньої творчості є близькою природі гри і запитам школярів, тож може виступити імперативом технології навчання творчості. Виокремлені види творчих музичних ігор (музикознавчі, інтерпретаційно-виконавські, імпровізаційно-композиторські) відповідають провідним видам музичної діяльності (композиторська, виконавська, музичне

сприймання) і забезпечують ефективність опанування молодшими школярами творчою діяльністю.

Список використаної літератури

1. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / сост. Л.А. Баренбойм. – М. : Советский композитор, 1978. – 368 с.
2. Теплов Б.М. Психологические вопросы художественного воспитания / Б.М. Теплов // Вопросы художественного воспитания. – М., 1947. – 387 с.
3. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия / Е. Назайкинский. – М. : Музыка, 1972. – 384 с.
4. Столович Л.Н. Искусство и игра / Л.Н. Столович // Эстетика. – М., 1987. – 64 с.
5. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня : пер. с нидерл. / Й. Хейзинга ; общ. ред. и послесл. Г.М. Тавризян. – М. : Прогресс ; Прогресс-Академия, 1992. – 464 с.
6. Ражников В.Г. Диалоги о музыкальной педагогике / В.Г. Ражников. – М. : ЦАПИ, 1994. – 141 с.
7. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца / Д.Б. Кабалевский. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Просвещение, 1984. – 206 с.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2012.

Шуть М.М. Музыкальные игры как инновационная технология обучения младших школьников творчеству

В статье рассматривается музыкальная игра как технология обучения младших школьников творчеству, освещаются общие вопросы этой инновационной технологии. Обоснована классификация творческих музыкальных игр, соответствующих ведущим видам музыкальной деятельности.

Ключевые слова: музыкальная деятельность, музыкальная игра, творчество младших школьников, виды творческих музыкальных игр.

Shut M. Music games as innovative teaching younger students creativity

The article describes the game as a music technology training younger students creativity, general issues of this innovative technology. Justified the classification of creative music games, leading the relevant types of musical activity.

Key words: musical activity, musical play, creativity, younger students, the types of creative music games.